

1.4.2021

EOAK/971/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

SIJAISHUOLLON JA JÄLKIHUOLLON JÄRJESTÄMINEN

1 KANTELU

Valtuutetut arvostelivat kantelijan valtuuttamana kuntayhtymän ja sen viranhaltijoiden menettelyä kantelijan lastensuojeluasioiden hoidossa.

Kantelukirjoituksen mukaan lapsi oli ollut isovanhempiensa (valtuutetut) perheessä huostaanotettuna ja sijoitettuna vuodesta 2005 alkaen. Kantelijan sijaishuoltoapaikkaa muutettiin vuonna 2017, josta alkaen hän oli ollut kateissa lyhyttä ajanjaksoa luukun ottamatta täysi-ikäisyyteensä asti (22.6.2019). Kirjoituksen mukaan kantelija oli ollut siis karkumatalla sijaishuoltonsa aikana yli kaksi vuotta.

Kantelukirjoituksen mukaan kantelijan olosuhteita ei tänä aikana riittävästi selvitetty.

Kantelukirjoituksessa on arvosteltu viranomaisia myös siitä, että kantelijalle ei ole täysimääräisesti maksettu hänelle kuuluvia käyttövaroja koko sijaishuollon ajalta, ja että (valtuutetuilta) on jäänyt saamatta heille kuuluvat korvaukset kantelijan koulunkäyntiin liittyvien kustannusten osalta.

Kantelukirjoituksessa on kiinnitetty myös huomiota siihen, että kantelija on tullut sittemmin täysi-ikäiseksi ja siirtynyt jälkihuoltoon. Kantelukirjoituksessa on arvosteltu kuntayhtymän lastensuojelun menettelyä jälkihuollon suunnittelussa ja sen toteuttamisessa.

2 SELVITYS

Kuntayhtymä antoi kirjoituksen johdosta selvitystä (liitteenä).

3 RATKAISU

3.1 Sijoituskunnan velvollisuudet etsiä lasta karkumatkan aikana

Saamastani selvityksestä ilmenee, että kuntayhtymän viranhaltijoilla ei ollut tietoa (alkuvuotta 2018 lukuun ottamatta) kantelijan olinpaikasta kesäkuusta 2017 kesäkuuhun 2019 asti.

Selvityksen mukaan ”Lastensuojelu on yrittänyt tehdä yhteistyötä kantelijan löytämiseksi ja sijoittamiseksi sijaishuoltoapaikkaansa isovanhempien ja huoltajan kanssa.” Selvityksestä ilmenee, että vastuussa olevat sosiaalityöntekijät ovat yrittäneet isovanhemmilta tai huoltajalta tiedustella kantelijan olinpaikkaa positiivisia vastauksia tiedusteluihinsa saamatta.

Selvityksestä ilmenee, että lastensuojelulle oli tehty kaksi ilmoitusta kantelijan mahdollisesta olinpaikasta. Selvityksen mukaan kuntayhtymä oli pyytänyt asiassa vuonna 2018 alkuvuodesta poliisilta virka-apua kantelijan olinpaikan selvittämiseksi ja hänen löytämiseksi. Selvityksen mukaan ”poliisi oli arvioinut, ettei kotietsintään ollut riittäviä perusteita, eikä kyse ollut akuutista asiasta”. Tämän jälkeen kantelija tavoitettiin 7.1.2018 ja hänet toimitettiin uuteen sijaishuolto- paikkaansa. Selvityksestä ilmenee, että kantelija karkasi tästä uudesta sijaishuolto- paikasta, eikä häntä tämän jälkeen löydetty.

Palvelupäällikön antaman selvityksen mukaan kuntayhtymän viranhaltijat olivat useaan eri otteeseen puhelimitse yhteydessä [- - -] poliisiin. Tämän selvityksen mukaan ”[- - -] poliisin kanta on ollut koko ajan se, ettei [kantelijaa] aktiivisesti etsitä, mutta että poliisi vastaa lastensuojelun virka-apupyynnöön. Poliisin mahdollisuus avustaa lastensuojelua virka-apupyynnön perusteella perustuu siihen, että [kantelijasta] on oltava varma näköhavainto ja hänen olinpaikkansa on oltava tiedossa sillä hetkellä, kun virka-apua pyydetään.”

Totean edellä sanotun johdosta seuraavaa.

Olen tässä ratkaisussani arvioinut kantelijan sijoittaneen kunnan menettelyä. Oikeusasiamiehestä annetun lain 3 §:n 2 momentin mukaan Oikeusasiamies ryhtyy hänelle tehdyn kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin hän katsoo olevan aihetta lain noudattamisen, oikeusturvan tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. En ole pitänyt aiheellisena ottaa poliisin menettelyä tutkittavakseni niiden tietojen perusteella, jotka ilmenevät kantelukirjoituksesta ja saamastani kunnan selvityksestä ja lausunnosta.

Lastensuojelulain 45 §:n mukaan, kun lapsi on otettu huostaan, sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta.

Sijoittajakunnan eli käytännössä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee huolehtia lapsen huollon jatkuvuuden turvaamisesta yhteistyössä lapsen, vanhempien, huoltajien ja sijaishuolto- paikan edustajan kanssa. Kuten edellä on todettu, sosiaalihuollosta vastaavan toimielin päättää lapsen olinpaikasta sijaishuollon aikana.

Mikäli lapsi karkaa sijaishuolto- paikasta, on sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan velvollisuutena ryhtyä etsimään lasta ja arvioida samalla keinoja hänen palauttamiseksi sijaishuolto- paikkaan. Lapsen katoamisesta tulee tarvittaessa ilmoittaa poliisille.

Totean, että sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin lapsen löytämiseksi.

Kun lapsi karkaa sijaishuolto- paikastaan, on aina heti arvioitava, mitkä ovat lapsen olosuhteet ja onko lapsi välittömässä vaarassa. Jos

lapsella on psyykkisiä ongelmia tai lapsi on iältään hyvin nuori, tai jos muut lapsen olosuhteet osoittavat lapsen olevan vaarassa, on poliisille tehtävässä ilmoituksessa erityisesti perusteltava näitä seikkoja. Riskiarvion perusteella poliisilla on mahdollisuus arvioida omien toimivaltuuksiensa käyttämisen edellytyksiä eli sitä, mihin toimenpiteisiin sen tulee ryhtyä sille tehdyn katoamisilmoituksen ja virka-apupyynnön johdosta.

Tällaista riskiarviota tai muuta vastaavaa selvitystä kantelijan tällöisistä olosuhteista ja sijaishuollon tarpeesta ei ainakaan saamani selvityksen mukaan ollut toimitettu poliisille.

Minulle annetusta selvityksestä ilmenee, millä tavoin ja millä intensiteetillä kuntayhtymän viranhaltijat ovat pyrkineet selvittämään kantelijan olinpaikkaa sijaishuollon aikana. Mielestäni edellä kuvatut ja selvityksessä mainitut toimenpiteet eivät kuitenkaan ole olleet riittäviä ottaen erityisesti huomioon sen, mitä minulle annetuista selvityksestä ilmenee kantelijan tällöisistä olosuhteista ja hänen tarvitsemistaan terveydenhuollon palveluista.

Totean vielä, että kuntayhtymän viranhaltijoilla on ollut tieto kantelijan läheispiiristä (mukaan lukien isovanhemmat, joiden kotiin kantelija oli aiemmin ollut sijoitettuna) ja hänen tosiasiallisista mahdollisuuksistaan huolehtia karkumatkansa aikana esimerkiksi omasta asumisestaan, toimeentulostaan ja ravinnostaan sekä terveydenhoidostaan. Kantelusta myös ilmenee, että kantelija on käynyt koulua ainakin vuoden 2019 alusta lukien. Mikäli tämä olisi ollut sijoittajakunnan tiedossa tai selvitettävissä, olisi kantelijan silloinen olinpaikka voitu käsittääkseni myös selvittää.

Nämä seikat ovat käytännössä rajanneet niitä kantelijan mahdollisia olinpaikkoja, joita kantelijan sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan olisi tullut tarkemmin selvittää. Minun on kuitenkin jälkikäteen mahdollonta ryhtyä selvittämään sitä, minkälaisiin toimenpiteisiin kuntayhtymän viranhaltijoiden olisi tullut asiassa ryhtyä ja minkälaiset vaihtoehdot ylipäättänsä olisivat olleet kantelijan tapauksessa mahdollisia.

En voi kuitenkaan pitää hyväksyttävänä sitä, että huostaanotettu, viranomaisten vastuulla oleva alaikäinen lapsi on kaksi vuotta viranomaisten ulottumattomissa siten, että hänen kasvatuksestaan, huolenpidostaan ja valvonnastaan ei (ainakaan tiedetysti) vastaa kukaan aikuinen.

Kuten olen edellä todennut, sijaishuollon aikana sijaishuollosta vastuussa olevalla kunnalla on ehdoton velvollisuus huolehtia lapsen tarpeitten mukaisesta hoidosta ja huolenpidosta niin kauan, kun lapsi on huostaanotettuna. Tämä käsittää myös sen, että sijais-huoltopaikastaan kadonnutta lasta aktiivisesti ja jatkuvasti etsitään ja hänet pyritään palauttamaan sijaishuoltopaikkaan niin pian kuin mahdollista.

Korostan vielä, että kun sosiaalitoimella on vahva epäily siitä, missä lapsi oleskelee, on sillä korostettu velvollisuus etsiä lapsi ja toimittaa lapsi takaisin hänelle osoitettuun sijaishuoltopaikkaan niin kauan, kun lapsi on huostaanotettuna. Tällaisessa tilanteessa sosiaalityöntekijällä

on mahdollisuus turvautua myös niihin keinoihin, mitkä ilmenevät sosiaalihuoltolaista selvitetessä henkilön (tässä kantelijan) sosiaalihuollon tarvetta.

Totean tässä yhteydessä yleisesti, jos sijoittajakunta kokonaisarviossaan voisi päätyä siihen, ettei huostaanotettua lasta tarvitsisi enää etsiä, tulisi sen tällaisessa tilanteessa arvioida uudelleen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeellisuutta.

3.2 Käyttövarojen maksaminen karkumatkan aikana

Kantelukirjoituksessa on esitetty vielä, että kantelijan käyttövarat ovat jääneet maksamatta kantelijan karkumatkan ajalta, siis yli kahdelta vuodelta.

Käyttövaroista ja niiden maksamisesta säädetään lastensuojelulain 55 §:ssä. Mainitusta lastensuojelulain pykälästä ilmenee, että toimielimellä on velvollisuus suorittaa sijoitetulle lapselle käyttövaroja kodin ulkopuolisen sijoituksen aikana. Lähtökohtaisesti käyttövarat tulee suorittaa lapselle myös lapsen karkumatkan ajalta.

En arvioi tässä päätöksessäni sitä, tulisiko saamatta jääneet käyttövarat korvata ja minkä suuruisena kantelijalle jälkikäteen Totean, että kantelijalla on mahdollisuus esittää käyttövarojen maksamista koskeva vaatimus kuntayhtymälle, jonka tulee tehdä asiasta päätös. Tähän päätökseen on mahdollista hakea muutosta ja tarvittaessa saattaa asia hallinto-oikeuden käsiteltäväksi.

3.3 Kantelukirjoituksessa esitetty arvostelu kustannusten korvaamisesta

Kantelukirjoituksessa on esitetty, että valtuutetut ovat vastanneet kantelijan opetukseen liittyvistä kustannuksista ja kertoneet, että nämä kustannukset ovat jääneet korvaamatta.

Saamastani selvityksestä ilmenee, millä tavoin valtuutetuille on korvattu perhehoidosta ja sijaishuollosta muutoin aiheutuvia kustannuksia.

Totean, että korvaamatta jääneitä kustannuksia koskeva vaatimus voidaan esittää kuntayhtymälle, jonka tulee tehdä asiasta päätös. Tähänkin päätökseen voidaan hakea muutosta ja tarvittaessa saattaa asia hallinto-oikeuden käsiteltäväksi.

3.4 Itsenäistymisvarojen kertyminen

Kantelukirjoituksessa on esitetty, että lapsilisiä ei ole käytetty kantelijan itsenäistymisvarojen kerryttämiseksi.

Kuntayhtymän selvityksestä ilmenee millä tavoin Kansaneläkelaitos on asiassa lapsilisien osalta menetellyt. Totean tässä yhteydessä, että lapsilisät eivät kerrytä lapsen tai nuoren itsenäistymisvaroja siten kuin lastensuojelulain 77 §:ssä säädetään. Mainitun pykälän 2 momentista kuitenkin ilmenee, että mikäli lapsella tai nuorella ei ole pykälässä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia, on sosiaalihuollosta

vastaavan toimielimen tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla.

En kuitenkaan pysty arvioimaan kantelijan tilannetta ja hänelle kertyneitä itsenäistymisvaroja tarkemmin, koska minulle ei ole annettu tarkempaa selvitystä. itsenäistymisvarojen kertymisestä

Totean, että itsenäistymisvarojen tarkoituksena on tukea lapsen tai nuoren itsenäistymistä, jolloin itsenäistymisvaroja pitäisi varata ja maksaa aiheutumisperiaatteen mukaisesti, eli todellisuudessa aiheutuvien lapsen tai nuoren itsenäistymistä tukevien tai sitä edesauttavien kustannusten mukaisessa laajuudessa.

Kantelijalla on mahdollisuus pyytää kuntayhtymän toimivaltaiselta viranhaltijalta selvitystä lastensuojelulain 77 §:n 4 momentin mukaisesta itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen päättyttyä.

3.5 Jälkihuollon järjestäminen

Kantelukirjoituksessa on arvosteltu kuntayhtymää myös siitä, ettei jälkihuoltoa ole riittävästi suunniteltu ja eikä jälkihuoltoa ole järjestetty riittävästi.

Kuntayhtymän selvityksestä ilmenee, ettei jälkihuoltoa ole voitu suunnitella sijaishuollon aikana johtuen kantelijan karkumatkasta ja ennen kaikkea sen takia, ettei kantelijan olinpaikkaa pystytty selvittämään ennen huostassapidon päättymistä.

Kuntayhtymä on liittänyt selvitykseensä kantelijan kanssa laaditun jälkihuoltosuunnitelman. Sen sijaan minulla ei ole ollut tietoa kantelijalle tehdyistä jälkihuoltoa koskevista päätöksistä tai muista asiakirjoista.

Totean tämän takia yleisesti jälkihuollon sisällöstä ja kunnan järjestämisvastuusta seuraavaa.

Lastensuojelulain 75 §:n mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto sijaishuollon päättymisen jälkeen. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään säännöksessä tarkoitetuin poikkeuksin, silloin kun nuori täyttää 25 vuotta.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on siis aina sijaishuollon päättymisen jälkeen järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuoltoa siinä laajuudessa kuin nuori sitä välttämättä tarvitsee.

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä ja sen alaisella toimivaltaisella viranhaltijalla on myös korostettu velvollisuus huolehtia siitä, että jälkihuollossa oleva itsenäistymässä oleva lapsi tai nuori saa riittävästi ohjausta ja riittävää tukea saadakseen jälkihuollolliset oikeutensa turvattua. Tässä tarkoituksessa viranomaisen on sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n mukaisesti selvitettävä nuorelle hänen oikeutensa sekä

erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen jälkihuoltoonsa liittyvässä asiassa.

Jälkihuollon järjestäminen perustuu lastensuojelulain 76 §:n mukaan lapselle tai nuorelle tehtävään lastensuojelulain 30 §:n 4 momentin mukaisen asiakassuunnitelmaan. Mainitusta säännöksestä ilmenee myös, että jälkihuoltoa voidaan järjestää paitsi lapselle ja nuorelle myös sellaiselle henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on. Tällainen tuki voi olla taloudellista tukea, sosiaalityön ohjausta tai muita palveluja.

Jälkihuoltoon kuuluu erityisesti riittävien ja tarpeenmukaisten terveydenhuollon palvelujen ja taloudellisen tuen järjestäminen. Jälkihuollon aikana on edistettävä nuoren sivistyksellisiä edistettävä ja ne on tarvittaessa jälkihuollollisella tuella turvattava. Jälkihuoltoon liittyvä oleellisenä asiana nuoren asumisen ja toimeentulon turvaaminen. Mikäli jälkihuollossa oleva itsenäistymässä olevan nuoren kuntoutuminen edellyttää lisäksi esimerkiksi erityisiä asumisjärjestelyjä tai muuta tukea on ne sosiaalitoimen tarvittaessa järjestettävä osana jälkihuoltoa.

Korostan vielä, että kun kysymys on jälkihuoltoon liittyvän taloudellisen tuen tai siihen liittyvien palvelujen järjestämisestä, on asiasta tehtävä asianmukainen muutoksenhakukelpoinen päätös. Jälkihuollossa olevalla lapsella tai nuorella on myös aina oikeus vaatia itselleen jälkihuoltoon liittyviä palveluja tai tukea. Myös tällöin hakemukseen on tehtävä muutoksenhakukelpoinen päätös.

4 TOIMENPITEET

Olen kohdassa 3.1 todennut, että lapsen sijoittaneen kunnan velvollisuutena on ryhtyä etsimään sijaishuoltopaikasta luvatta poistunutta lasta ja arvioida samalla keinoja hänen palauttamisekseen sijaishuoltopaikkaan. Totesin vielä, että sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin lapsen löytämiseksi.

Katson sen selvityksen perusteella, minkä olen asiassa saanut, että kuntayhtymä on laiminlyönyt sille kuuluvat velvollisuudet kantelijan etsimisessä. Olen päättänyt antamaan kuntayhtymälle eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n nojalla huomautuksen sen menettelystä vastaisen varalle. Olen harkinnassani ottanut huomioon sen, että kadoksissa on ollut haavoittuvassa asemassa oleva sijaishuoltoon sijoitettu lapsi, jonka hoidosta ja huolenpidosta vastuussa on ollut lastensuojelulain 45 §:n mukaisesti kuntayhtymä sekä sen, että laiminlyönti on jatkunut pitkän ajan.

Kiinnitän kuntayhtymän huomiota myös kohdissa 3.2 ja 3.3 päätöksentekovelvollisuudesta, itsenäistymisvarojen kertymisestä kohdassa 3.4 sanottuun sekä kohdassa 3.5 jälkihuollon sisällöstä ja kunnan velvollisuuksista todettuun.

Tässä tarkoituksessa lähetän tästä päätöksestäni jäljennöksen kuntayhtymälle.